

ID 1543
C-2 17/05/1972

STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

SITTARD, gemeente Sittard.

Toelichting

Het te beschermen stadsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tek. nr. 156) door een stippellijn omgrensde gebied.

Sittard is ontstaan als markt- en handelscentrum aan een handelsweg, die van de Maas bij Urmond naar Gulik voerde. Uit gevonden praeromaanse funderingen onder de St. Petruskerk zou men kunnen afleiden dat Sittard omstreeks 1000 reeds van betekenis was. Toen Walram van Monschau in 1243 stadsrecht verleende, was er reeds een omwalling met grachten aanwezig, terwijl er eveneens sprake was van wegen een steenwegen in en buiten de stad die onderhouden moesten worden. Ook wordt in het handvest gesproken van een markt waar op kosten van de landsheer een hal met winkels gebouwd zou kunnen worden.

De oude stadskern van Sittard - gelegen binnen de wal en de Paradijsstraat - heeft in het westelijk gedeelte bochtige straten in een onregelmatig, enigszins concentrisch patroon met de St. Petruskerk als middelpunt. Het stratenplan ten Oosten van de Molenbeek moet van jonger datum zijn: de aanleg is royaler; het ruime Marktplaats verving kennelijk de Oude Markt (in 1353 voor het eerst zo genoemd ter onderscheiding van de huidige).

Het is denkbaar dat zowel het omschreven westelijke als het jongere oostelijke stadsdeel reeds bestond toen Sittard in 1243 stadsrechten werd verleend. Volgens een kroniek uit het midden van de 14de eeuw had de veste behalve in het westen de Limbrichterpoort nog twee andere poorten, de Broekpoort in het noorden bij de Paardenstraat en de Putpoort in het oosten bij de Putstraat.

De Molenbeek, die (tegenwoordig grotendeels overkluisd) dwars door de oude stad loopt, is een kunstmatige arm van de Geleen, gegraven om de grachten te voeden, voor toevoer van drinkwater te zorgen en de molens binnen de veste (o.a. de sinds 1393 vermelde banmolen) gaande te houden. Bij de Markt lag een
-voetbrug-

4.110520029011

voetbrug (vermeld sinds 1321). Bevonden de belangrijkste gebouwen der middeleeuwse stad (Kapittelkerk, Begijnhof, Kanunnikenhuizen, Hof van de landsheer) zich in het oudere westelijke gebied (het Gasthuis viel hier misschien juist buiten), zo vond men in het gedeelte ten oosten van de Molenbeek en wel aan de Plakstraat de Voogdij en het adellijke huis Dobbelstein, waarvan de omgrachting door de Molenbeek gevoed werd.

In de 17de eeuw moedigden de heren van Gulik de vestiging van kloosterorden aan en zo verrees in 1653 e.v. op de plaats van het Gasthuis het klooster der Dominicanen met de Sint-Michaëlskerk en aan de Plakstraat bouwden de Dominicanessen ter plaatse van de Voogdij en het huis Dobbelstein in 1662 e.v. hun klooster Sint-Agnetenberg. De politieke wisselvalligheden hadden hun weerspiegeling gevonden in de vestiging in 1636 van een missiestatie der Jezuïeten in een toen zestien jaar oud huis aan de Plakstraat - dat tegenwoordig bekend staat onder de naam Kritzraedthuis - en in de bouw, zogenaamd als brouwerij, van de protestantse kerk aan de Molenbeek achter de Gruizenstraat in 1637. Aan het zuidelijke uiteinde van de Gruizenstraat verrees in 1652 De Tempel, de enige stadsboerderij waarop Sittard zich nog kan beroemen. De Plakstraat en de Helstraat waren uitgesproken woonstraten voor de gegoede burgerij en in de 17e eeuw werd hier een aantal aanzienlijke huizen gebouwd. Aan de Helstraat verrees vlak bij de hertogelijke banmolen tevens een nieuwe voogdij (1649).

Na verwoestingen door de Fransen in 1677 was er nog enige bouwactiviteit in de 18de eeuw: o.a. de herbouw van de hertogelijke banmolen in 1738 en de bouw van het Wijnhuis aan de Helstraat in 1790. Het stadhuis, zwaar beschadigd in 1677, moest echter in 1775 verder worden afgebroken. Een verrijking van het stadsbeeld betekenden verder de bouw in 1875 e.v. van de Basiliek aan de Oude Markt en van de pandhof daar tegenover.

Van de vele malen gewijzigde omwalling bestaat nog een aanzienlijk gedeelte. Alleen aan de zuidkant is een stuk aan straataanleg ten offer gevallen. In de westelijke stadshelft is behoud van de structuur van groot belang, omdat deze niet los gezien kan worden van de wal, die het omsluit, en van de Sint

-Petruskerk-

Petruskerk, die er het middelpunt van vormt. Hierbij zijn de enkele nog bestaande kanunnikenhuizen en de tiendschuur van het kapittel aan het Kloosterplein van onmiskenbare historische waarde. In het oostelijke deel van de oude stadskern heeft de Markt ondanks recente ingrepen nog veel aaneengesloten oude bebouwing bewaard, met als voornaamste element de Sint-Michaëlskerk met haar barokke façade.

4.110520029013

Zeer karakteristiek is de overgang van de Markt naar Paardestraat en Putstraat, de laatste met aan de zuidkant nog vrij veel oude bebouwing. Bij de Putstraat ligt als onderdeel van de omwalling het fort Sanderbout, waarin resten van een bakstenen verdedigingswerk schuilgaan. De hoek van de Plakstraat en de (uit 1927 daterende) Rosmolenstraat wordt gemarkeerd door het 17de eeuwse Kritzraedthuis en de bocht van de Plakstraat door het klooster Sint-Agnetenberg, schilderachtig gelegen in de onmiddellijke nabijheid van de wal. Aan de Helstraat zijn twee aanzienlijke woonhuizen uit de 17de eeuw bewaard en bovendien op een zeer markant punt tegenover een dezer huizen het mooie Wijnhuis uit 1790.

Ten zuiden van de Markt, Molenbeek- en Nieuwstraat zijn het nog niet overkluisde gedeelte van de Molenbeek en de Gruizenstraat, die hiermee evenwijdig loopt, van grote waarde met de 17de eeuwse stadsboerderij de Tempel, halverwege een belangrijk 16de-eeuws vakwerkhuis en verder naar het noorden de Hervormde kerk (1637) met haar torentje (1684) aan de Molenbeek.

Samenvattend kan gesteld worden, dat van het oude Sittard, binnen het op bijgevoegde kaart aangegeven gebied, nog zoveel resten zowel in structuur als in bebouwing bewaard zijn gebleven en dat deze van een zodanige aard en oudheidkundige betekenis zijn dat een bescherming ex artikel 20 van de Monumentenwet gewettigd is. Hierbij zij evenwel opgemerkt, dat deze bescherming niet een bevestiging van het hier aangewezen gebied inhoudt, doch dat er bij de voor dit gebied te treffen stedenbouwkundige regelingen naar gestreefd dient te worden dat het historisch karakter zoveel mogelijk wordt recht gedaan.